

РЕЦЕНЗИЯ

НА ДИСЕРТАЦИЯ НА ТЕМА „ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО НА ДЕЦА СЪС ЗАТРУДНЕНИЯ В КОМУНИКАЦИИТЕ – АУТИСТИЧЕН СПЪКТЪР”

Дисертант: МАРТИН СВЕТОСЛАВОВ ДЖУРОВ

Рецензент: доц. д-р Паулина Петкова Дамянова

Дисертацията на Мартин Джуоров е върху един важен, обсъждан през последните години в клиничната психология и психотерапия проблем, но останал все още „отворен” и неразрешен – работата с аутистичните деца. Тази задача е сложна и изисква много умения и практически опит, за да бъде изследвана и да се предлагат добри практики за работа. Считам, че Джуоров има много сериозна специализация в чужбина и дълъг практически опит на психолог консултант и психотерапевт с подрастващи, с широк диапазон на психични заболявания. Той има и смелостта да се захване с този проблем и да полага години усилия, за да бъде полезен като практик и изследовател чрез разработване на докторска дисертация в тази област.

Дисертацията е написана на 197 страници, съдържанието е оформено в три основни глави, цитирани са 169 съвременни източника на кирилица и латиница, резултатите са онагледени с прегледни таблици и графики.

Първата глава е много добре структуриран и компресиран обзор върху съвременните концепции за аутистичния спектър. Специално внимание е заделено върху актуалните теоретични школи и изследвания за влиянието на аутистичната триада върху когнитивното и социално развитие на детето. Тук дисертантът много умело преплита своя опит за анализ от специфичните задръжки в йерархичната когнитивна преработка при аутистичното дете, към увредите на финни мозъчни структури и функции. Цитирани са класически и съвременни изследвания на аутистични нарушения в детска възраст, с характерните блокажи и нарушения на когнитивните процеси при различни заболявания. Дисертантът великолепно е представил дискутираното в последните години в

психологията на ранната детска възраст, семантично-прагматично разстройство, което се полага в групата на генерализираното разстройство на развитие с аутистичен спектър. Джуров полага ясно своето професионално разбиране, че разстройствата в аутистичния спектър имат широк диапазон на анормално развитие: от тежки увреди в интелекта и комуникациите до високо ниво на функциониране.

Втората глава е отлично систематизиран обзор и теоретичен анализ върху специфичните подходи и обучаващи програми при децата от аутистичния спектър. Тук дисертантът резюмира постигнатото до сега в педагогиката, психологията и психотерапията с тези деца, трудността, която идва от сериозните индивидуални различия при тях. В анализите Джуров отстоява собствената си професионална позиция, че психотерапията и психологичната подкрепа са неотделима част от обучението, което изисква широкия кръг от специалисти, които да работят с детето да имат общ подход на въздействие. На втори план той полага като вай-важна индивидуалната психологична оценка за симптомите на аутизъм, личностовата предиспозиция и дезадаптация, въз основа на които се изготвя индивидуална програма за психотерапия и обучение. Тази теоретична разработка на дисертацията е особено ценна и дава ясна отправна точка за последователните стъпки на практическа работа при тези деца. В много подробна част са резюмирани и съпоставени основни методи на работа: интегративни; обмен и развитие, терапия на говора и комуникациите; специализирани модерни програми, които включват обучение на родителите, невросензорни апаратури и фармакотерапия. Специална част е отделена на модерните когнитивно-поведенчески методи, които обединяват и реинтегрират класическите с модерните подходи на социални сценарии. Много сериозна част от работата е представянето на специализирани програми за работа с аутистичните деца, които са прилагани в различни страни, като при всяка една от тях Джуров показва целите, резултатите с постигнатите позитивни промени, предимства и слабости на подхода и програмата. Тази част от дисертацията е много подробно разработена, с описание на техники и практически задачи за работа с децата, което дава възможност след онагледяване с конкретни случаи да бъде издадена като практическо ръководство за професионалисти. Това е сериозен практико-приложен принос на дисертацията, който заслужава висока оценка.

Третата глава е върху анализи на данните от емпиричното изследване и интерпретации върху оптимизирането на педагогическите и психологични взаимодействия с децата от аутистичния спектър. Най-напред Джуров анализира условията в България и специализираната работа с децата с аутистични проблеми, областите и методите на изследване върху личностовото развитие на детето при специфични проблеми. Направен е анализ на теоретичните концепции и емпирични данни от изследванията в областта на аутистичния спектър в седем основни аспекта. От тук дисертантът формулира своята основна цел, концептуална рамка и дизайн на емпиричното изследване. Тук Джуров създава свой оригинален „Модел на взаимодействие на проучваните променливи”, който отразява специализирани психологични умения за структуриране на динамично-когнитивен конструкт, в който центрира научното изследване. С много добра логична мотивираност и последователност са определени етапите на изследване, базирани на модерните теоретико-емпирични модели на комбинираните методи, съчетаващи количествени и качествени изследвания и анализи. Изследването е проведено с Тест за детски аутистичен спектър (CAST) и описание на единични случаи. Прилагането на комбинираният метод е изключително адекватен към научно изследване и анализ на динамично променящ се във времето индивидуални параметри на когнитивния конструкт на Джуров. Високоспециализираните му умения да извършва педагогическа и психологична интервенция при аутистичните деца и да провежда индивидуални и групови психодиагностични оценки му позволява прилагането на този сложен комбиниран метод, което е изключително достойнство на дисертацията! Тестът за детския аутистичен спектър е съвременна западна методика, релевантна на поставените цели. От дисертантът е направена българска адаптация по всички правила на статистическите анализи за психодиагностичен тест, описани подробно. Проведено е изследване при 106 деца и ретест при 49. Сравняването на пре-теста и пост-теста показва добра взаимовръзка между скалите, потвърждава надеждността и устойчивостта на инструментите във времето и позволява измерване в български условия. В отделна част са представени подробно данните от изследваните групи: експериментална група от 37 деца с

аутистични проблеми и контролна група от 40 здрави деца. Тук искам да коментирам, че изследването на децата с аутистични проблеми е изключително трудно, изисква много предварителна работа с детето и много специализирани умения, за да бъде проведено. Представени са сравнителните данни за групите от двете методики с направените корелационен и регресионен анализи. В анализите Джуров определя силна взаимовръзка между променливите на изследване в посока, колкото е по-изразен аутистичния спектър, толкова по-ниска е училищната адаптация. В обобщението Джуров определя статистически значимо различие по основните параметри и потвърждаване на хипотезата на изследване.

В самостоятелна глава са представени описания на единични случаи по методът „case study”, като Джуров определя важността и специфичността на този метод, който дава възможност за психологични анализи в „дълбочина” на променящия се феномен на изследване. Определени са трите основни характеристики на този метод и специфичните цели за анализ. Джуров изготвя и специализиран „Протокол” с 11 области на описание на данните от документацията, оценките от изследването и наблюдението по време на провежданите интервенции с детето. Съставен е много добре оформен технически „Протокол за индивидуална работа с аутистичните деца”, който дава възможност всеки професионалист да отчита резултата на промяна при всяка сесия в директното индивидуално и опосредстваното от средата въздействие. Тези протоколи са много съществен принос за практическата работа на психолозите и педагозите, които според мен могат успешно да се използват и при работа с деца с различни форми на нарушения. За целите на качественият анализ Джуров представя отделните случаи в четири основни етапа: диагностика; оценка на психичното функциониране на детето; индивидуална програма за интервенция; изпълнение на индивидуалната програма с отчитане на резултата. Въвеждането на тези четири етапа на описание и анализ е сериозен практически принос за консултирането, което дава възможност за качествени анализи и отчитане на ефективността от работата. Подробно са описани седем случая, в които ясно се откроява спецификата на диагностичната оценка при всяко дете и индивидуалните различия на работа, които се определят от

комплексните фактори на потенциал, увреда и ефективност от прилаганата интервенция. Представяните групови количествени анализи за аутистичните деца, съчетани с този качествен анализ убедително потвърждават хипотезата и професионалната позиция на Джуров за необходимостта от индивидуална диагностична и корекционна работа. В обобщението на дисертацията Джуров интерпретира, че към този етап на развитие на училищната система у нас, децата от аутистичния спектър много трудно се интегрират към средата и имат сериозни проблеми с училищната адаптация. В структурираните резултати и обобщения са изведени прояви на аутистичен спектър при децата от експерименталната група; пряка силна взаимовръзка между изразеността на симптомите от аутистичния спектър и затруднената училищна адаптация. Той съразмерно полага, че за сега не е достатъчна работата на специалистите в областта на психологията, които трябва да подпомагат тази адаптация и предлага научно мотивирани стъпки за професионална работа с тези деца. В тази трета част на дисертацията той показва своите професионални умения да работи с аутистичните деца и да провежда сложните научни изследвания с количествени и качествени методи за оценка и анализи. За всичко това Джуров заслужава адмирации!

В обобщение, считам че дисертацията на Джуров е разработена много добре, има три важни модула: теоретичен анализ на психотерапевтично обучителните програми за децата от аутистичния спектър, въз основа на който е направен динамично когнитивен модел за взаимодействие между променливите; адаптиране на професионален теста за оценка на аутистичния спектър при деца; приложен комплексен научен метод с количествени и качествени методи за изследване на взаимовръзката аутистичен спектър с училищна дезадаптация при деца, които се обвързват с конкретни стратегии за психотерапевтични обучителни програми; апробиран и приложен психодиагностичен тест за оценка на характеристиките от аутистичния спектър при деца; авторски протоколи за описание на отделен случай и за индивидуална работа върху преодоляване на когнитивните, комуникативните и специфични затруднения при аутистично дете; разработен и апробиран модел за индивидуална работа с деца от аутистичен спектър.

Като рецензент нямам критични бележки. Всички направени от мен препоръки в предварителната рецензия са изпълнени, като третата част е изцяло преработена. Обобщенията и заключенията са придобили равнище на модерните комплексни научни анализи и интерпретации, които имат сериозна стойност за теорията и практиката на педагогическото и психологично консултиране.

В заключение като рецензент считам, че дисертацията на Мартин Джуров отговаря на най-високите изискванията за докторска дисертация. Тя отразява неговите сериозни професионални умения за консултиране и научни изследвания. Дисертацията е отличен атестат и за Катедрата по психология при ВСУ „Черноризец Храбър”.

От позициите на професионалната си убеденост, предлагам на уважаемото Научно жури да присъди на Мартин Светославов Джуров образователната и научна степен „доктор по психология”

31.05.2011

Варна

Рецензент:

доц. д-р П. Петкова